

Роганова М.О.,

Національний університет "Острозька академія"

ВІДОБРАЖЕННЯ НЕВЕРБАЛЬНИХ ЗАСОБІВ СПІЛКУВАННЯ У ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЯХ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Дослідження процесу комунікації показує, що будь-яке спілкування являє собою процес взаємодії як вербальних, так і невербальних засобів, які відносяться до різних знакових систем (Р.Бірдістел, А.Реформатський)[4].

Сьогодні в умовах посиленого інтересу до проблем міжнаціональної комунікації набуває актуальності дослідження особливостей мовної інтерпретації невербальної поведінки, без чого неможливе адекватне визначення ролі й місця невербальних елементів у комунікативному процесі.

Окремі питання лінгвістичного аспекту вивчення НЗС різною мірою висвітлювалися у працях як вітчизняних так і зарубіжних науковців. Піддавалися аналізу деякі проблеми співвідношення вербальних і невербальних знаків (Є.Верещагін, Т. Железанова, В.Костомаров, Є. Красильникова, Г. Крейдлін, В. Шаховський, А. Шмельов). Разом з тим, загальна спрямованість сучасної мовознавчої науки на вивчення взаємозв'язку різнотипних компонентів мовленнєвої діяльності, розкриття глибинних механізмів людського спілкування висуває на перший план питання дослідження мовної інтерпретації конкретних невербальних виявів як сутнісних знаків комунікативного процесу, який є міжособистісною взаємодією членів певної лінгвокультурної спільноти [2].

Нове осмислення проблем номінації невербальної поведінки зумовило актуальність теми – звернення до аналізу специфіки відображення невербальних засобів спілкування у фразеології англійської мови з огляду на їх об'єктивний зміст та національно-культурну специфіку функціонування.

Мета даної публікації – виявити особливості концептуалізації НЗС у фразеології сучасної англійської мови та встановити основні розряди фразеологічних одиниць, пов'язаних з невербальними засобами спілкування у англійській мові та визначити характер і можливості їх семантичної класифікації.

При вивченні проблеми концептуалізації НЗС у вербаліці певної мови, у нашому випадку англійської, з'являється необхідність перегляду критеріїв виділення, що, в свою чергу, тісно пов'язано з уточненням розуміння терміну “соматизм”. Згідно широкого трактування цього терміну, соматизм – засоби позначення явищ, котрі відносяться до сфери тілесності. У більш вузькому значенні, соматизм – будь-яка значуща ознака, положення або порух обличчя і усього тіла людини (Є.Верещагін, В.Костомаров), тобто термін, що охоплює усі форми однієї з невербальних мов – соматичної мови, що включає жести, міміку, пози, вираз обличчя та різноманітні симптоми душевних порухів та станів.

Багатьма дослідженнями доведено, що НЗС значною мірою такий самий національний феномен, як і засоби вербальної мови. Невербальні явища, що беруть участь у спілкуванні, будучи біологічно і культурно детермінованими, нерозривно пов'язані із загальною моделлю людської поведінки. У такому розумінні НЗС є сукупністю типових дій (рухів різних частин тіла), закріплених національно-культурними традиціями в певному мовному колективі, використовуваних у різноманітних соціально-комунікативних ситуаціях. Нормативність як характерна ознака невербального комплексу зумовлює конкретність і строгу пристосованість та стереотипізацію НЗС до чітко визначеного характеру конкретного комунікативного акту. Так само, як і вербальна мовна система, НЗС мають обов'язковий характер і передаються від покоління до покоління як частина загальної матеріальної і духовної культури.

Національна обумовленість і комунікативна спрямованість невербальної мови впливає безпосередньо на формування великого й широко використовуваного шару номінативних одиниць (слів і сполучень слів) у мові вербальній. Найпоширеніший прийом позначення НЗС у мові – стійкі, або фразеологічні, звороти. У науковій літературі номінативні одиниці, що позначають невербальну поведінку, отримали назви “паралінгвізми” (Ж. Омівалієва), “соматичні вирази” (Є. Верещагін, В. Костомаров), “жестові фразеологізми” (Г. Крейдлін) та ін. Неоднозначність у термінології щодо таких номінативних одиниць зумовлена складним характером відображення НЗС у словесній мові.

Традиційно НЗС концептуалізуються та закріплюються у вербальній знаковій системі через фразеологічні сполучення, які характеризуються стійкістю. Разом з тим, виявляється специфіка соматичної лексики, обумовлена наявністю синонімічних ресурсів з

метою досягнення експресії вираження (*burst into tears, cry buckets, cry one's eyes out* або *look daggers, look askance at smb, take a dim view of smb/smth*).

При вербальному означенні невербальних знаків (і кінем зокрема) стійкими словосполученнями спостерігаються дві площини лексичного значення, умовно названі площинами поверхневого і глибинного значення (за термінологією А. Філіпова). У площині поверхневого значення наявне позначення кінеми як власне фізичної дії, у площині глибинного значення – значення, властивого кінемі як знаку. Наприклад, *set smb's teeth on edge* називає певний мімічний рух та одночасно передає значення незадоволення та бажання стриматись від демонстрації негативних емоцій (злості, болю, тощо), що робить цей вираз фразеологічним. Таким чином цей мовний зворот несе інформацію, що була виконана певна фізична дія, і водночас про те, що ця дія є виявом певного психо-емоційного стану. Якщо ж невербальна одиниця як знак архаїзується, то у мовному звороті поверхнєве значення втрачається, замінюється цілісним значенням іншої природи, і це призводить до появи звичайних фразеологізмів.

ФО, пов'язані з невербальною поведінкою людини, репрезентують достатньо велику ділянку фразеологізмів, співвідносних із соматичним кодом культури. Ця тематична група досить розгалужена, відзначається багатоваріантністю та складністю семантичних процесів.

ФО, пов'язані з НЗС, утворюють різні фразеосемантичні поля, залежно від основної стереотипної ознаки невербальних одиниць. Зважаючи на наявні класифікації НЗС та враховуючи дослідження мовної природи подібних номінацій, ми називаємо ФО, пов'язані з невербальною поведінкою людини, кінематичними (відображають жестову поведінку комунікантів та положення їхнього тіла (пози)) і фізіономічними (позначають мімічні особливості, а також візуальну поведінку в комунікативному процесі) [2, 4].

Після аналізу суцільної вибірки зі словника англійських фразових дієслів та ідіом під редакцією Л.Шитової та Т.Брускіної, а також посібника з англійських фразеологізмів під редакцією К.Андерсон, А.Шерік та В.Савічук, стало можливим виділити такі фразеосемантичні групи та підгрупи:

1) ФО на позначення позитивних психоемоційних станів, котрі є зовнішніми симптомами внутрішнього стану:

– радість (*be all smiles, jump for joy*);

- зацікавленість, флірт (make eyes at smb);
- захоплення (take one's breath away).

2) ФО на позначення негативних психоемоційних станів, котрі є симптомами внутрішнього стану:

- пригніченість, приреченість, втома (a millstone around/about smb's neck, hang one's head, at a snail's pace);

- страх, побоювання, переживання (as white as a chalk/ghost/sheet, avoid smth/smb like the plague, make smb's flesh creep, make smb's hair stand up on end, on pins and needles, on tenterhooks, shake/tremble like a leaf, shake in one's shoes, get/have butterflies, get cold feet);

- нерішучість (beat about/around the bush);

- розгубленість (burst into tears, cry buckets, cry one's eyes out);

- агресія (twist someone's arm);

- роздратування, хвилююче очікування, гнів (climb the wall(s), go up the wall, stamp one's foot);

- непогодження, з'ясування стосунків (go at it hammer and tongs, rant and rave);

- зневага, пиха (get above oneself, look down one's nose);

- відчай (tear one's hair, wring one's hands);

- підозра, недовіра або ж несхвалення (look daggers, look askance at smb, take a dim view of, frown on/upon, hold with);

- байдужість (look the other way);

- злість, гнів (grit one's teeth, set smb's teeth on edge).

3) ФО на позначення двояких психоемоційних станів:

- надлишок емоцій (радість, образа, шок): (catch one's breath, a lump in one's throat);

- емоційний апогей емоцій (як позитивних так і негативних): (at the top of one's lungs/voice, get goose bumps/pimples).

4) ФО на позначення нейтральних психоемоційних станів:

- увага, настороженість (keep one's eyes open/peeled/skinned);

- безпристрасність, опанування емоціями, стриманість (keep a straight face, not bat an eyelash/eyelid, put up/on a bold face, a poker face, keep a stiff upper lip, get a grip on oneself, pull oneself together);

- утримання від коментарів, обговорення певної інформації (bite/hold one's tongue, keep mum);

- спокій, розслабленість (breathe again easy/freely).

5) ФО на позначення етикетних норм (make a curtsy (curtsy), take one's hat off to smb, hold/keep smb at arm's length).

6) кінематичні ФО пов'язані з жестовою поведінкою комуні-

кантив (keep one’s fingers crossed, pat smb on the back, crook one’s little finger, a stone’s throw, a shot in the arm, buck up, fight off, fingers itch to do smth, buckle down/knuckle down) [1, 3].

Дослідження показує, що в англійській мові існує багато фразеологізмів на позначення НЗС, які закріплюються у мовній системі у вигляді стійких ФО. Після аналізу даних було виділено 6 основних груп на позначення позитивних, негативних, двояких, або нейтральних психоемоційних станів, етикетних норм та жестовою поведінкою комунікантів. Окрім того, стало очевидним, що в англійській мові найпоширенішими є ФО на позначення негативних та нейтральних психоемоційних станів, що є маніфестацією внутрішнього стану людини. Крім того, було виявлено чисельну підгрупу ФО на позначення стриманості та безпристрасності, що в свою чергу, свідчить про важливість цих рис для менталітету англійців, оскільки ця підгрупа не лише закріплена у мові, але й характеризується синонімічністю.

Отже, можна зробити висновок, що НЗС, характерні для англійського народу, закріплюються і у вербальній знаковій системі, насамперед у найбільш стійких мовних одиницях – фразеологізмах, утворюючи розгалужену систему кінематичних та фізіономатичних фразеологізмів, які відрізняються багатоваріантністю та глибиною значення, завдяки чому досягається експресія вираження певних дій та психоемоційних станів.

Література:

- 1) Англо-російський словник ідіом та фразових дієслів. – 3-тє видання./Під ред. Л.Ф.Шитова, Т.Л.Брускіна – СПб.:Антологія, 2005. – 256 с.
- 2) Відображення невербальних засобів спілкування у болгарській фразеології./Автореферат дисертації. – К.: КНУ ім.Тараса Шевченка, 2006. – 13 с.
- 3) Посібник з англійських фразеологізмів./Під ред. К.Е.Андерсон, А.Д.Шеврік, В.Я.Савічук. – Луцьк, 2001. – 96 с.
- 4) Сайфі Л.А.Концептуалізація соматичного образу людини в мові та дискурсивних практиках./Автореферат дисертації. – Уфа, 2008. – 24 с.